Den avgörande betydelsen och utmaningen i att översätta Dharma

en artkel av Viryabodhi

(samordnare för ITTB)

(Bodhisattvan Avalokiteshvara undervisar i Dharma till en lärjunge:
från manuskriptet av *Aṣṭasāhasrikā Prajñāpāramitā Sūtra*, på MET Museum.)

Den avgörande betydelsen och utmaningen i att översätta Dharma

Den första artikeln i en serie artiklar om översättning inom Triratna, av Viryabodhi, samordnare för International Triratna Translations Board (ITTB).

I dessa artiklar vill jag ta upp och diskutera två huvudområden. Det första handlar om den vitala eller till och med avgörande betydelsen av att översätta Dharma, Buddhas lära, till ditt modersmål, hemspråk, eller vilken term du än använder för det språk du växte upp med och som ligger dig närmast om hjärtat. När jag diskuterar detta vill jag också beröra frågor som felaktiga åsikter, motstånd, undvikande eller kanske helt enkelt lathet som kan komma i vägen för detta arbete – och kanske andra saker också. Jag kommer också att försöka lyfta fram den underbara möjlighet vi har att kommunicera Dharma och berätta lite om vad som redan har gjorts, och görs, i form av översättningar.

Det andra området är att ta upp och dela några av de största utmaningarna som man möter, stöter på eller till och med drabbas av i översättningsarbetet. Jag kommer också att dela med mig av några berättelser från översättare i Triratna, deras erfarenheter och utmaningar.

Det är viktigt och avgörande att översätta Buddhas underbara undervisning till ditt modersmål eftersom undervisningen – både i ”teori” och erfarenhet – måste beröra dig djupt om den ska vara Dharma. Den måste vara och bli alltmer känslomässigt kopplad till ditt liv och hjärta. I en berömd och ofta citerad passage säger Bhante Sangharakshita: *För de flesta av oss är det centrala problemet i det andliga livet att hitta känslomässiga motsvarigheter till vår intellektuella förståelse.*[1]

Jag tror att det är rimligt att säga att de flesta människor kommer att finna det lättare och ibland överraskande givande när de hittar dessa känslomässiga motsvarigheter på sitt modersmål eller hjärtspråk. (Man kan säga att känslor och hjärtat i någon mening överskrider språket, men ditt modersmål når längre in i de finare och djupare belägna trådarna inom dig.)

Innan jag skriver om mig själv, låt mig säga något mer om varför jag har skrivit dessa artiklar. Vissa delar har legat och grott inom mig under en längre tid som svar på vad jag har sett och hört i min lokala svenska sangha.

Först och främst vill jag **öka vår kollektiva medvetenhet** om den avgörande betydelsen av översättning inom Triratna; eller påminna oss. För jag ser tydligt behovet av och bristen på översättning, och att detta behov av översättning ofta inte erkänns tillräckligt och ges tillräcklig uppmärksamhet lokalt. Detta inkluderar textning av viktiga videor och tolkning vid internationella Triratna-evenemang. (De mest erfarna personerna, som kanske också är de bäst kvalificerade att översätta, är ofta fullt upptagna med att undervisa och ta organisatoriskt ansvar inom rörelsen).

---

[1] Sangharakshita, ”Fulländad känsla: Förnuft och känsla i det andliga livet”, Buddhas ädla åttafaldiga väg, kapitel 2, Bodhi-förlaget 2021, även i Sangharakshitas *Samlade verk,* volym 1.

För det andra, och som ett resultat av detta, vill jag betona det fortsatta och pågående **behovet av medel och understöd** för översättningsarbete inom hela rörelsen.

Och för det tredje vill jag **dela med mig av vad jag och många av oss från icke-engelsktalande länder arbetar med** och vad vi gör när det gäller översättning och spridandet av Dharma inom Triratna. Jag kommer att dela med mig av några av våra berättelser och utmaningar.

Även om översättning har uppmuntrats och betonats av Bhante och andra genom åren, har relativt små resurser och relativt lite energi lagts på översättning. Det måste dock sägas att detta håller på att förändras. Jag märker att fler människor är mer medvetna om dess betydelse och jag får höra att människor nämner översättning oftare nu.

Genom hela Triratnas (och VBV:s) historia har det funnits en kraftfull uppmuntran att sprida Dharma. Några av er kanske minns det slagkraftiga temat för ordenskonventet på Wymondham College 1997: BREAKING OUT OF BRITAIN. Jag minns inte att översättning lyftes fram eller nämndes då. Utan tvekan blev en del människor verkligen inspirerade att ”bryta sig ut ur Storbritannien”. (Kanske borde vi en dag ha ett tema om att bryta sig ”ut ur det engelska språket”!) Jag är säker på att många människor tänker på hur vi kommunicerar Dharma när det gäller vilket språk vi använder, men jag är övertygad om att vi kan göra mycket, mycket mer och jag tror att detta är avgörande om vi vill nå ut till nya generationer.

Slutligen vill jag betona att översättningsarbetet aldrig kommer att bli färdigt. Utöver att översätta vad vi (i ITTB) har kallat ”Core Books” (dvs viktiga böcker) av Bhante och viktiga böcker av andra, kommer det att finnas ett kontinuerligt behov av att översätta nya viktiga texter och kommunikationer, liksom tolkning och översättning vid internationella evenemang. Jag tror faktiskt att det finns en eftersläpning av material som borde översättas eller förberedas för översättning, som undertextning av viktiga Dharmaföredrag och undervisning av Sangharakshita.

I vissa situationer har översättning inte prioriterats eller så har det helt enkelt inte funnits nödvändiga resurser för att översätta vissa grundläggande texter. Detta gäller särskilt i små situationer där det bara finns en eller ingen ordensmedlem närvarande. Det är sorgligt, eftersom jag vet att det gör så stor skillnad för människor att ha texter på sitt eget språk.

Att kommunicera Dharma är en översättning

Man kan hävda att all kommunikation av Dharma är en översättning. Liksom all dharmapraktik måste översättning vara levande, vital och kreativ. Det är inte något vi gör blott en gång. Det måste göras och ”erövras” eller ”återupprättas” gång på gång. Och all dharmaundervisning (bortsett från överföringar från sinne till sinne kanske!) sker med hjälp av ord och språk. Jag skulle vilja hävda att all dharmaundervisning (samtidigt) måste vara intimt förknippad med (eller kopplad till) översättning i vidare mening, vilket innebär en medvetenhet om hur vi använder ord, begrepp och bilder – och detta i ännu högre grad om vi bor i ett icke-engelsktalande land och undervisar Dharma på vårt

eget språk. Jag behöver knappast påminna er om att vi har ett fantastiskt exempel på detta (på ett brett sätt) i vår lärare, Urgyen Sangharakshita. Jag kommer att ha lite mer att säga om detta senare.

Om mig själv

Jag har arbetat med undervisning och översättning av Dharma till svenska, mitt eget modersmål, i mer än 25 år. Innan dess bodde och arbetade jag för rörelsen i England under tio år (1987–1997), vid Croydon Buddhist Centre och Rivendell Retreat Centre. Under åren i England levde jag ett engelskt Triratna-liv på heltid och undervisade på engelska, även om jag också ledde meditation och delade med mig av Dharma på svenska när jag besökte sanghan i Stockholm under dessa år. Strax efter återkomsten till Stockholm 1997 startade jag Bodhi-förlaget och publicerade Bhantes första bok på svenska, *Människans väg mot upplysning*, vilket skedde när Sangharakshita besökte oss inte långt efter att jag flyttat tillbaka. Jag startade också *Bodhi-bladet*, en tryckt tidskrift som kom ut med 21 nummer innan den lades ner; ibland drömmer jag om att starta det igen. Det översättningsarbete jag ägnat mig åt är av böcker, dikter, kortare texter och citat av min kära lärare, Urgyen Sangharakshita. Jag har också översatt några dharmaböcker (betalt arbete för andra förlag) och många kortare dharmatexter av andra buddhistiska lärare, samt ett urval dikter av en rad olika poeter. Förutom att översätta har jag också redigerat och kontrollerat flera andra texter och böcker om buddhism före publicering, både inom och utanför rörelsen.

Jag har varit med om att redigera många råöversättningar av texter. Det har ibland handlat om omfattande redigering och noggrann granskning, tills jag med glädje kunnat säga att det dharmiska innehållet är korrekt och att det svenska språket är ”naturligt” (för mig vid den tidpunkten), flytande och så elegant som möjligt. I början, och under många år, fick jag ingen ersättning för detta arbete, men under de senaste sju åren, sedan jag slutade att arbeta heltid för Triratna i Sverige, har jag försökt att försörja mig på översättningsarbete, med blygsam framgång. Jag har turen att ha vänner som generöst ger mig dana (donationer) för mitt dharma-arbete, och att jag bor i ett manskollektiv och därför kan hålla mina levnadskostnader låga. Jag har också haft turen att få flera bidrag från European Chairs Assembly (ECA), FutureDharma Fund och från Bhantes födelsedagskampanj när han fyllde 90.

Under alla dessa år har jag upplevt en märklig passion inför att översätta dharmatexter. När jag har hört en dharmaundervisning, studerat eller utforskat en berörande text, har jag ofta instinktivt velat återge den på svenska. Detta har ofta skett på retreater och ibland, måste jag erkänna, har det varit lite tvångsmässigt och blivit något av en distraktion – men inte desto mindre ett behov och en hjärteönskan. Enkelt uttryckt älskar jag att brottas med en text och hitta en lämplig översättning av ord och buddhistiska termer till svenska. Det är något inom mig som driver detta och jag är nöjd att låta mig dras med. På många sätt känns det naturligt och bra, och jag vet att jag långt ifrån är den enda som har upplevt detta. Många andra icke-engelska Triratna-människor har erfarit och gjort samma sak. Nyligen upptäckte jag att Aryavasin, en albansk ordensmedlem

som bor i London, också gör detta. Även om du förmodligen inte förstår albanska kan du ta en titt på hans webbplats där han publicerar de texter han har översatt. (Min egen webbplats och blogg finns på viryabodhi.se där jag publicerat en del av mina kortare översättningar.)

Det finns en annan nivå eller dimension som jag vill beröra här. Den lust och drivkraft jag känner inför att översätta är nära förbunden med min djupa känsla och tillit eller koppling till Urgyen Sangharakshita, även om dessa ord knappast fångar dess ”natur”. Enkelt uttryckt älskar jag Bhante Sangharakshitas sätt att utforska och uttrycka Dharma och det finns en djup resonans med den dimension som jag föreställer mig (eller känner) att det kommer ifrån.

Även om jag oftast inte har haft några problem med att förstå den Dharma som jag läst och lyssnat på på engelska, åtminstone intellektuellt, inklusive sådana dharmiskt ”tunga verk” som Sangharakshitas *A Survey of Buddhism* och *The Three Jewels*, finns det fortfarande en annan nivå av förståelse som öppnar sig när jag läser och studerar Dharma på mitt modersmål. Eller rättare sagt: ett djupare, fylligare, mer intuitivt, direkt och innerligt gensvar. Detta har givetvis delvis att göra med all den möda och allt det arbete som jag lagt ner på översättningen av en text, men det är också helt enkelt *hur det är*. Dharma känns starkare när jag tar del av den på mitt eget språk. Både Buddha och Sangharakshita verkar ha förstått detta.

Vi måste lära oss Dharma på vårt eget språk

I sin bok *What is the Dharma?* säger Sangharakshita följande om Buddha:

”Av samma anledning insisterade han på att hans undervisning skulle göras tillgänglig för människor på deras eget språk. En dag fick han besök av två lärjungar, som var brahminer och hade ett ”fint och kultiverat språk och ett fint elegant tal”, och de bad om tillstånd att få återge hans ord på vediska, det uteslutande brahminska språk ur vilket sanskrit senare utvecklades. Men Buddha vägrade och tillät inte detta. Människor skulle lära sig Dharma *på sitt eget språk eller dialekt* [min kursivering]. Denna princip har efterlevts genom hela den buddhistiska historien. Det finns inget heligt språk. När Buddhas undervisning kom till Tibet översattes alla skrifter till tibetanska. När den kom till Kina översattes de till kinesiska. I själva verket stimulerade buddhismen det lokala språket och den lokala litteraturen varhelst den än spriddes. Den grundläggande idén är att Dharma ska delas med alla på ett sätt som de kan förstå. Vissa religioner har en prästklass med ett heligt språk och på så sätt begränsas kunskapen om skrifterna till en liten krets av människor, men Buddha insisterade på att hans undervisning skulle spridas så brett som möjligt, på så många sätt som möjligt. Det är detta som menas med att denna undervisning är *svākkhāto* – väl kommunicerad. [2]

Grundtanken är att Dharma ska delas med alla på ett sätt som de kan förstå.

---

[2] Sangharakshita, Buddhas lära – en väg till frihet, Introduktion, Bodhi-förlaget 2014, *Samlade verk,* volym 3.

Jag har hört många människor säga att när de kan höra, läsa och studera Dharma på sitt eget språk så berörs de mer och läran når djupare in i deras väsen. Undervisningen skapar djupare resonanser inom dem, vilket ett andraspråk ofta inte gör, och på vissa sätt kanske inte kan göra. Och de kan mer fritt utforska Dharma och hur de kan praktisera den i sina vardagsliv. Det finns ett växande antal inspelade vittnesmål om detta, i videoformat. (Du kan lyssna på Daniela, Essen, Tyskland, som delar med sig av sina erfarenheter: länk.)

Nyligen hörde jag Satyanita, en ung svensk ordensmedlem, som är bra på engelska, säga (på svenska förstås): ”Om det finns en Dharma-bok på svenska, varför läsa den på engelska?”

Det är väl uppenbart eller hur? Och jag är säker på att många människor kan känna igen sig i hennes ord.

Men innan jag avslutar den här artikeln skulle jag vilja ta upp en fråga som är både en välsignelse och en (dold) stötesten (eller svårighet), och det är vad som kan kallas en ”anglocentrism” inom Triratna, och även resten av världen. Med det menar jag att engelska är det dominerande språket och på det hela taget tas det för givet att människor kan förstå och tala det. Det är sant att många människor förstår engelska ganska bra, vissa till och med mycket bra, men det är inte deras första språk. Och låt oss inte glömma att det finns många människor för vilka det inte är så lätt – faktiskt ett stort hinder – att undervisningen inom Triratna till största delen är på engelska. Det finns många människor i världen som förstår mycket lite engelska.

Även om många människor förstår engelska ganska bra upplever de ofta ett glapp, eller en diskrepans, mellan att höra och intellektuellt förstå, och sin egen erfarenhet (till exempel när de lyssnar på ett dharmaföredrag eller deltar i en diskussion). De kan lätt tappa tråden när människor talar snabbt eller använder svåra ord eller använder mycket specifika kulturella referenser som de inte är bekanta med. Detta varierar naturligtvis från person till person. De som har engelska som sitt första språk kan lätt förlora detta ur sikte och kanske tänka: ”Men han eller hon eller de är så bra på engelska (eller skriver så bra), så vad är problemet?”

Det är lite pinsamt och svårt att påpeka detta, men vi måste påminna er, de som har engelska som modersmål, om hur det är för oss, för vilka engelska inte är vårt förstaspråk.

Det faktum att så många människor talar och förstår engelska någorlunda bra är naturligtvis en underbar sak och en välsignelse. Vi är mycket lyckligt lottade att Sangharakshita föddes i England och talade och skrev på engelska, vilket gjorde det möjligt för så många människor att få tillgång till hans klara och djupa förståelse av Dharma. Tänk bara om han hade fötts i Finland, Polen eller Nederländerna och hade talat det lokala språket. Det skulle naturligtvis ha inneburit många andra möjligheter, men för att kommunicera Dharma skulle det inte ha varit lika effektivt som engelskan har varit. Så ja, det är verkligen en välsignelse.

Vår grundare och lärare Urgyen Sangharakshita föddes som engelsman och som vi vet var han djupt insatt inte bara i det engelska språket utan också i engelsk kultur och litteratur, liksom i världskultur och världslitteratur. Jag tror att han kunde några indiska språk också, och han utforskade noggrant ordens betydelse och använde dem med stor precision. Han grundade rörelsen i England bland mestadels unga engelsmän på 1960- och 1970-talen. Det är viktigt att vara medveten om dessa fakta och alla de omständigheter som bidrog till dem.

När jag läser och översätter Sangharakshita gläds jag ofta åt alla kulturella och litterära referenser och förstår för det mesta det väsentliga i dem, men ibland är referenserna ganska fjärran från min egen kulturella erfarenhet. Bhantes dharmaundervisning är mycket tillgänglig och berör mig djupt. Han är en skicklig och begåvad dharmalärare, det råder det inget tvivel om.

Jag hoppas att ni känner er stimulerade efter att ha läst denna artikel och jag hoppas att ni nu tydligare kan förstå behovet, i själva verket den *avgörande betydelsen av översättningsarbete,* och behovet av att stödja och finansiera det.

I nästa artikel kommer jag att utforska några av utmaningarna (och även glädjeämnena) med att översätta Dharma, särskilt som den lärts ut av Urgyen Sangharakshita.

Vad har gjorts – beviljade bidrag

Nedan kan du se ett cirkeldiagram som visar en sammanfattning av de bidrag som har givits, genom ITTB, till olika länder/språk sedan vi mer aktivt började stödja översättningsinitiativ med centrala resurser. Pengarna till bidragen har kommit från ECA (European Chairs Assembly), Bhantes 90-årsappell och FutureDharma Fund.

I nästa artikel kommer det också att finnas mer information och bakgrund till dessa siffror. Jag kommer också att gå in på några av utmaningarna, som att arbeta med talesätt, specifika kulturella referenser, frågan om att vara trogen författarens stil och personlighet i översättning och många fler.
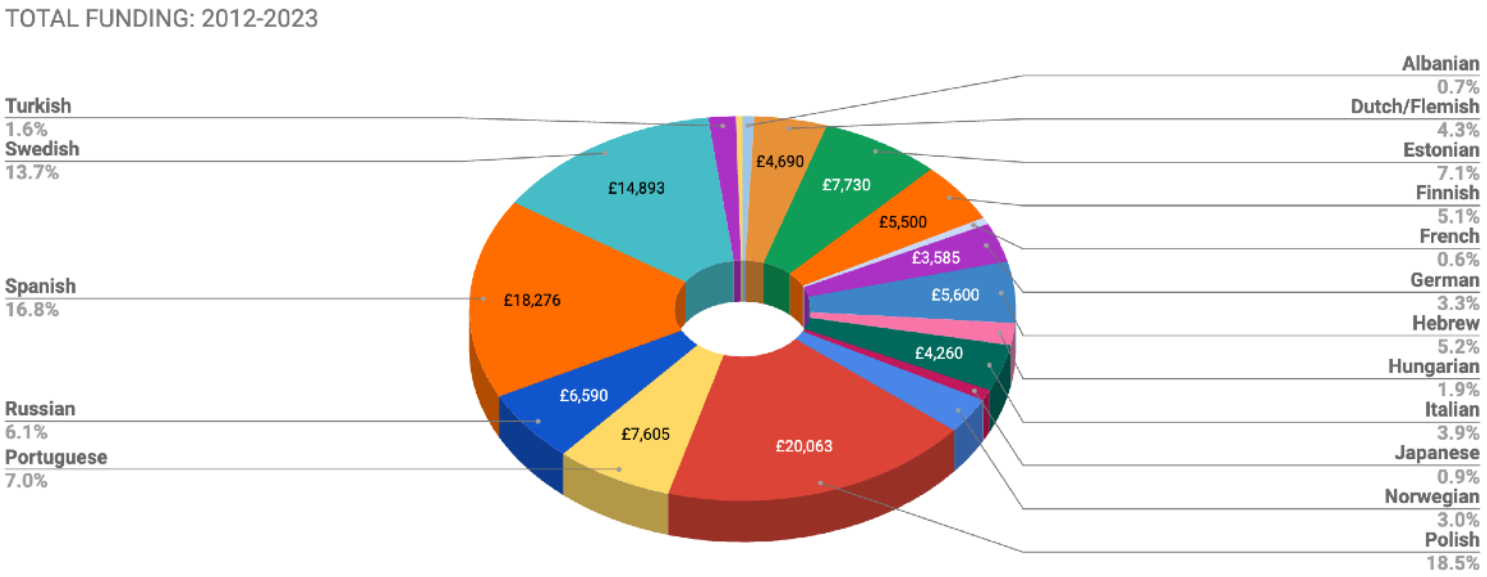
Med metta, Viryabodhi